O‘ZBEK VA XITOY BOLALAR ADABIYOTI MATNLARIDA PAREMIOLOGIK BIRLIKLARNING LISONIY-PRAGMATIK VA FUNKSIONAL-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Ro‘zmatova Sabrina
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, Lingvistika: xitoy tili yo'nalishi magistranti
sabrina.ruzmatova77@icloud.com
Xasanova Feruza
Ilmiy rahbar: PhD, dotsent
https://doi.org/10.5281/zenodo.23695553

Kalit so'zlar: paremiya, maqol, 谚语, bolalar matni, pragmatik funksiya, semantik maydon, madaniy qadriyat.

Bolalar adabiyoti til egallash bilan birga axloqiy qadriyatlarni singdirish vositasidir. Bu jarayonda maqol va hikmatli so'zlar, xitoy tilshunosligidagi 谚语 (yànyǔ), 格言 (géyán), 歇后语 (xiēhòuyǔ) kabi paremiologik birliklar ixcham va yodda qoladigan shaklda katta tarbiyaviy yuklamani tashiydi. Ushbu tezisda ikki tildagi bolalar matnlarida paremiyalarning pragmatik vazifalari va semantik yo'nalishlari qiyosiy yoritiladi.

Pragmatik xususiyatlar

Bolalar matnida muloqot muallif (yoki "dono" qahramon) va bola-o'quvchi o'rtasidagi tengsiz munosabatga asoslanadi. Paremiya ushbu tengsizlikni yumshatadi: nasihat shaxsiy buyruq emas, "xalq hikmati" sifatida beriladi. Masalan, "Bir bolaga yetti mahalla ota-ona" maqoli jamoaviy mas'uliyat g'oyasini ifodalab, tarbiyani butun jamiyat ishi sifatida ko‘rsatadi, “良药苦口利于病，忠言逆耳利于行” (Liángyào kǔkǒu lì yú bìng, zhōngyán nì'ěr lì yú xíng) hukmi esa qahramonning achchiq, ammo foydali maslahatini qabul qilishga undaydi. Nutq aktlari nazariyasi nuqtayi nazaridan bunday birliklar shaklan daraklovchi, lekin illokutiv kuchi bilan direktiv, ya'ni bilvosita maslahat, ogohlantirish va rag'bat aktlaridir.

Ikki tilda paremiyani matnga kiritish usullari ham farqlanadi. O‘zbek matnlarida "xalq maqolida aytilganidek", "otalar so'zi aqlning ko'zi" kabi jamoaviy obro'ga tayanuvchi formulalar, xitoy matnlarida esa 俗话说 (súhuà shuō), 古人云 (gǔrén yún) kabi, shuningdek tarixiy-klassik an'anaga ishora qiluvchi markerlar keng qo‘llanadi. Xitoy bolalar adabiyotida 歇后语 ning ikkinchi qismi tushirib qoldirilishi, masalan, 哑巴吃黄连——有苦说不出 (Yǎba chī huánglián — yǒu kǔ shuō bu chū) birligidagi "dardini ayta olmaydi" qismining aytilmasligi, o'quvchini ma'noni o‘zi tiklashga undab, o'yin va fikrlash elementini kuchaytiradi; o'zbek tilida bunday shakldagi alohida janr mavjud emas.

Funksional-semantik xususiyatlar

Tahlil ikki tilda paremiyalarning asosiy qismi ilm, mehnat, birdamlik, sabr, halollik va kattalarga hurmat kabi qadriyatlar atrofida guruhlanishini ko'rsatdi. Mazkur maydonlar umumiy bo'lsa-da, ularning obrazli ifodasi farqlanadi. O'zbek maqollarida antiteza va natijaga urg'u kuchli ("Birlashgan o'zar, birlashmagan to'zar"), xitoy paremiyalarida esa jarayon, raqam va tabiat obrazlari (千里之行, 始于足下 — “ming lilik yo'l bir qadamdan boshlanadi”; 玉不琢，不成器 — "yashma ishlanmasa, buyum bo'lmaydi") yetakchi. Madaniy kod nuqtayi nazaridan o'zbek paremiyalarida sabr, qanoat va

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

mehnatsevarlik, xitoy paremiyalarida esa 孝 (ota-onaga hurmat), 信 (halollik) va 学 (o'qish) tushunchalari yaqqolroq namoyon bo'ladi.

Paremiyalarning matndagi vazifalari didaktik, baholovchi, yakunlovchi, kompozitsion va o'yin-estetik funksiyalarda namoyon bo'ladi. Xitoy 成语故事 janrida hikoya paremiya ma'nosini tushuntirish uchun yaratiladi (揠苗助长 — "maysani tortib o'stirish"), o'zbek ertak va masallarida esa paremiya ko'pincha syujet yakunida ibrat sifatida keladi. Tillararo ekvivalentlik to'liq, qisman va nolinchi darajalarda kuzatiladi; masalan, "Vaqt - oltin" va 一寸光阴一寸金 ma'noviy jihatdan yaqin, ammo xitoy variantida o'lchov obrazi qo'shimcha semantik qatlam yaratadi.

Xulosa

Bolalar matnida paremiya bilvosita nutq akti, obro'li "jamoa ovozi" va madaniy kod tashuvchisi sifatida ishlaydi. Ikki tilda semantik maydonlar umumiy, ifoda strategiyalari esa madaniy tajribaga ko'ra farqlanadi. Natijalar xitoy tilini o'zbek tilli bolalarga o'qitish, ikki tilli materiallar tayyorlash va bolalar adabiyoti tarjimasida paremiyaning pragmatik vazifasini saqlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Searle J.R. Speech Acts. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
2. Mieder W. Proverbs: A Handbook. Westport: Greenwood Press, 2004.
3. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. O'zbek xalq maqollari. - Toshkent: Fan, 1978.
4. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Toshkent: O'qituvchi, 1978.
5. 温端政. 汉语语汇学, 北京: 商务印书馆, 2005.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.